

BOLALIK DAVRI KASALLIKLARINING JISMONIY VA RUHIY FAOLIYATDAGI
ASORATLARI VA TIBBIY –PEDAGOGIK YONDOSHUVLARI

Po'latxo'jayeva Malika Rustamovna

Alfraganus Universiteti dotsenti

Ma'naviy va jismoniy barkamol farzand oila mustahkamligi va bardavomligi, jamiyat mustaxkamligi va ma'naviy yetukligining garovidir. Ha, har birimiz bu yorug' olamda umrguzaronlik qilar ekanmiz, hayotimiz davomini farzandlarimiz iqbolida ko'ramiz. Ularga munosib ism tanlaymiz, yaxshi ustozlar qo'liga topshiramiz va dilbandlarimizning baxtu kamolini ko'rish orzusi bilan yashaymiz.

Ammo, ko'p kasal bo'ladigan bola har qanday onani juda og'ir ahvolga solib qo'yishi haqida o'ylab ko'rganmisiz? Shifokor qabuliga tinimsiz qatnashlar, yaxshi shifokor izlash, tahlillar, dori-darmonlar, kasallik ta'tiliga chiqishlar va haftalar davomida to'rt devor ichida qamalib qolish azoblari. Bolaning bunday tez-tez kasal bo'lishiga sabab nima? Bolalik davrida bosh miyaning jarohatlanishi (hox travma, hox qon-tomir kaslligi ko'rinishida) bola rivojining turli davrlarida sodir bo'lishi mumkin. Qadimdan boshlab bolalar bosh miya tizimining barcha jarohatlari uch davriy guruhga bo'lingan, bularga: xomiladorlik davridagi, tug'ruq paytidagi va tug'ruqdan keyingi jarohatlar:

- xomiladorlik davridagi jarohatlar xomilaning nerv tizimi rivojlanishining orqada qolishiga sabab bo'lib, bu xomilaning rivojiga salbiy ta'sir o'tkazadi, ayniqsa, markaziy nerv sistemasining zararlanishi bosh miya rivojlanishining orqada qolishi bilan asoratlanadi. Ba'zi patologik ya'ni zararlangan a'zolar simptomlari keyinchalik, bola hayotining birinchi yillarida ko'zga tashlanishi bu esa harakat, nutq va ruhiy funksiyalarning buzilishida namoyon bo'lishi mumkin.

Tug'ruqning nome'yoriy kechishi bilan bog'liq. Tug'ruqning barcha turlarida eng ko'p kuzatiladigan asoratlardan biri miya moddasiga qon quyilishi hisoblanadi ya'ni uzoq davom etuvchi tug'ruqlarda boshning ezilishi ya'ni deformatsiyasi natijasida tomirlar uzilishi paydo bo'ladi.

Markaziy nerv sistemasining travmatik jarohati natijasida asosiy nerv jarayonlari muvozanatini buzuvchi murakkab patofiziologik mexanizmlar paydo bo'ladi. Miyada qon aylanishining buzilishi, orqa miya suyuqligi sirkulyasiyasining izdan chiqishi, miya shishi va boshqa turdagi zararli mexanizmlar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi.

Kasallik o'tkir davridan keyin buzilgan funksiyalarni tiklanishi bilan xarakterlanadigan sog'ayish davri boshlanadi. Bolalar markaziy nerv tizimining tiklanish jarayoni yuqori ekanligi sababli, bolalik davrida bosh miya jarohatlari har doim ham og'ir asoratlarga olib kelmaydi. Biroq, bir qator hollarda jarohat oqibatidagi bir necha yillar mobaynida kuzatiluvchi patologik simptomlar qayd qilinadi. Qaytalanib turuvchi bosh og'riqlari, boy aylanishi, vegetativ-qon tomir simptomlari, tez toliqovchanlik, xarakterning o'zgarishi, xotiraning buzilishi, ba'zan intellektning pasayishi ko'p kuzatiladigan belgilash qatoriga kiradi. Jarohatning joylashuv o'rniga ko'ra paydo bo'luvchi belgilar parez, falaj, afaziya, karlik kabilarda namoyon bo'ladi. Bolalik davridagi jarohat asoratlari ayniqsa, tashqi shart-sharoitlarni o'zgarishida (masalan, maktabgacha ta'lim muassasasi, umumiy

o'rta ta'lim muassasasiga chiqishda) namoyon bo'ladi. Odatda, bu hollarda tarbiyachilar bolada qo'zg'aluvchanlik, jahldorlik, affektlarga moyillik, qayfiyatni tez o'zgarib turishi, bosh og'riqlari, ba'zida intellektning pasayishi va nutq rivojlanishining orqada qolishi kabi bir qator o'zigi xos xususiyatlarni kuzatadilar. Ba'zi hollarda mazkur belgilar bolani maxsus (yordamchi) muassasaga o'tkazishiga sabab bo'ladi. Bolalarda bosh-miya jarohatlaridan keyingi psixopatologik xususiyatlar turlicha ko'rinishda namoyon bo'ladi. Bolalar hulq-atvoridagi bir qator xususiyatlar avvalambor uning sog'lig'i va maktab dasturini o'zlashtirishida aks etadi. Ba'zi mualliflar bosh-miya jarohatlarini boshidan kechirgan bolalarni bir necha guruhlarga ajratadilar. Masalan, prof. G.Ye.Suxareva bosh-miya jarohati asoratlariga ega bolalar umumiy yig'indisi ichida eng ko'p kuzatiladigan besh guruhni tafovutlaydi.

1- **guruhga** yengil jarohatning asoratlari ega bo'lgan bolalar kiritilib, bu hollarda buzilishlar ko'pincha yuqori toliquvchanlikda namoyon bo'lib, natijada bolalar ishda yetarlicha kuchlanish ko'rsata olmay, tez charchab qoladilar.

Tavsiya- mazkur guruhdagi bolalardagi buzilishlar turg'un xarakterga ega bo'lib, bolaga ota-ona va o'qituvchi tomonidan katta diqqat-e'tibor berilgan u samarali tiklanishi mumkin.

2- **guruhga**- ruhiyatidagi qarama -qarshi belgilar orqali namoyon bo'luvchi ikki guruhchaga bo'linadi. Birinchi guruhchaga apatik-adinamik sindromli bolalar kiritilib, ya'ni ular xarakatlari, ruxiyati kayfiyati zaif, sust, kam va sekin harakatlanuvchan bo'ladilar. Ikkinchi guruhchaga giperdinamik sindromli qarama-qarshi belgili bolalar kiradi. Ular qo'zg'aluvchan, harakatchan, juda sershovqin bo'ladilar. Ikkala guruh bolalarida ham mehnat qobiliyati buzilishlari, aqliy faoliyatning pasayishi, o'zini tanqid qilishning pasayishi kuzatiladi. Ular yangi materialni yomon o'zlashtiradilar.

3- **guruhga** psixapatsimon hulq -atvorli bolalar kiritilib, jarohatdan keyin ularda keskin xarakter o'zgarishi kuzatiladi, bolalar qo'pol, jahldor, hissiz bo'lib qoladilar, yomon qayfiyat ustunlik qiladi. Ularda affektiv g'azab portlashlarga moyillik yaqqolko'zga tashlanadi, maktabga, o'qishga qiziqish yo'qoladi.

4- **guruhga** aqli zaif bolalar kiritiladi -ba'zi hollarda og'ir jarohatlardan keyin aqliy faoliyatning pasayishi kuzatilib, mazkur holat faollik, xohish-istak, diqqat, xotiraning buzilishida namoyon bo'ladi. Undan og'irroq holatlarda esa fikrlash, xulosalash va tanqidning zaifligi bilan xarakterlanuvchi oligofreniya tipidagi aqli zaiflik yuzaga keladi. Bu holat ko'pincha erta bolalik davridagi jarohatlanishlarda kuzatiladi.

5- **guruh** travmatik tutqanoqli bolalar bo'lib, kasallik ko'p sodir bo'ladigan tutqanoq hurujlari bilan xarakterlanadi. Bunda ruhiyatning keskin o'zgarishi kuzatilib, bolalar qayfiyatining yomonligi, jahldorlik qayd qilinadi. Hurujlar aqliy faoliyatning pasayishi, xotiraning buzilishiga olib keladi. Yangi malakalarni hosil qilish qobiliyati zaiflashadi. Maxsus maktab o'quvchilarini tekshirishda boshdan kechirilgan bosh-miya jarohatlari natijasidagi eshitish hamda ko'rish qobiliyatining buzilishi, og'ir nutqiy nuqsonlar kabi asoratlar aniqlangan.

Davolovchi pedagogik chora-tadbirlar.

Kasallikning o'tkir davrida avvalambor baxavo va tinch sharoit, bosh miya xolatini nazorat etish, yurak faoliyatini nazorat qilish uchun dori-darmonlar zarur. Davolashda psixoterapiya, fizioterapiya, refleksoterapiya, tinchlantiruvchi dori vositalari va giyohlardan keng foydalaniladi.

Ochiq jarohatlarda mutaxassis nazorati va tavsiyalari buyuriladi.

Jarohatlangan bola nevropsixik faoliyatini mustahkamlashda to'g'ri tashkil qilingan kun tartibi katta ahamiyatga ega. o'quv yuklamasi shifokor va o'qituvchi tomonidan nazorat qilinadi. Ba'zi hollarda mashg'ulotlar yakka tartibda o'tkazilishi zarur. Bola o'qituvchi va do'stlarining yordami bilan ta'minlanishi zarur. O'qituvchi bola bilan unda o'ziga ishonchni, faollikni, yaxshi qayfiyatni mustahkamlashga qaratilgan suhbatlarni doimiy tarzda olib borish darkor. Yengil sport, toza havoda o'tkaziladigan o'yinlar, turli qo'l mehnati to'garaklaridagi toliqtirmaydigan mashg'ulotlar foydalidir.

Bosh-miya jarohatlarini boshdan kechirgan ko'pchilik bola va o'smirlar ma'lum yordam bilan ommaviy maktabda ta'lim olishlari mumkin. Og'ir darajadagi jarohatlarda esa keyingi ta'lim olish muammosi maxsus maktab bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bunday bolalarda jarohatning alohida asoratlari sifatida tizimiy bosh og'rig'i hurujlari kuzatilib, bu og'riqlar ko'pincha bosh ichki bosimining oshishi bilan bog'liq bo'ladi, mazkur hollarda bolani zudlik bilan mutaxassis-shifokorga yuborish zarur. Bu bolalarda bosh og'rig'idan ko'p shikoyat qilish ko'p uchraydigin holdir. Jarohat asoratlari qoldiq holatlar sifatida ko'pincha xotiraning keskin zaiflashuvida namoyon bo'lib, bu holat albatta, bolaning o'qishdagi o'zlashtirish darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday bolalar rivojlanish dinamikasini kuzatish davomida mazkur xotira buzilishlari vaqtinchalik xarakterga ega bo'lishi va o'qituvchining doimiy ishi davomida tuzatilishi mumkin. Yana bir patologik simptom yozuv (disgrafiya) va o'qish (disleksiya)ning buzilishida aks etadi. Ko'pincha fonematik analizning pasayishi okibatidagi akustik disgrafiya shakllari kuzatiladi. Bu bolalarning yozgan diktanti xatolarning ko'pligi bilan ajralib turadi. Harflarni almashtirish, boshqalari bilan adashtirish esa o'qishni qiyinlashtiradi. Ba'zi hollarda yaxshi natijaga erishish bir necha oy va hatto, bir qancha yillargacha cho'zilib ketadi

Tavsiya o'rnida- Ota-onaning muqaddas burchi va vazifasi nafaqat farzandni dunyoga keltirish, balki ularni yuksak ma'naviyatli ma'rifatli va barkamol qilib tarbiyalash, jamiyatda o'rnini mustaqil ravishda topishga shart – sharoit yaratib berishdan iborat. Sog'lom farzand tarbiyasida oiladagi ma'naviy muhitning to'g'ri yo'lga qo'yilishi, ota-onaning ibрати va mas'uliyati har qachongidan muhimdir. Ushbu masalada matonatli, fidoiy, sabr-toqatli, ba'zan qattiqqo'l tejamkor otaning ham, mexridaryo, bag'rikeng, yumshoq ko'ngil onaning ham o'z o'rnini bor.

Farzand tarbiyasida ota-onalarning qanchalik pedagogik-psixologik bilimlarga ega bo'lishining o'rnini beqiyosdir. Har bir ota-ona farzandining shakllanishi va ruxiyatidagi o'zgarishlariga juda qiziqadi, ammo o'zlaridan "bolamga bugun qancha vaqt ajratdim?" deb so'raganlarida, qoniqtiradigan javobni kam oladilar. Qilingan tajribalarda, asosan

6 yoshgacha bo'lgan davr ichida bolalarning shakllanishi ota-onalarning ularga qancha vaqt ajratishlari bilan bog'liqligi kuzatilmoqda. Vaqt ajratish - bolalarning markaziy nerv sistemasi rivojlanishiga yaxshi ta'sir qilishi e'tirof etilmoqda. Ota-ona kundalik ishlarini bir tomonga surib, bolalariga, albatta vaqt ajratishi zarur. Bolangiz bilan o'tkazgan vaqtingiz

uning ishonchini oshiradi. Chunki unga vaqt ajratishingiz, bolaga ko'rsatilayotgan e'tiborni bildiradi.

Agar farzandingiz sizga qanchalik yaqin bo'lsa, yomonliklardan shunchalik yiroqlashadi. Hayoti davomida siz va umuman oilasi bilan mustaxkam bog'langan bo'lsa, muammolar kamayadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Кошелева Л.Х. Социально-педагогическая адаптация детей с ограниченными возможностями. Дисс. ... канд. пед. наук. — Сургут, 1998.
2. Учебно-методическое пособие по дисциплине «Формирование здорового образа жизни у детей» для обучающихся по специальности Педиатрия / Файзуллина Р.А, Самороднова Е.А. и др. // под общ. ред. профессора Р.А Файзуллиной. – Казан: КГМУ, 2019.
3. Po'latxo'jayeva M.R. Defektologiyaning klinik asoslari. O'quv darslik. T., TDPU – 2013.
4. Rustamovna, P. M. (2022, December). Infectious Diseases of the Nervous System In Children And Its Complications. In Conference Zone (pp. 168-174).
5. Po'Latkhodjaeva, M. R. (2022). Effective Ways of Rehabilitation Work with Children with Cochlear Implants. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 9, 479-481.
6. Пулатхўжаева, М. Р. (2021). БОЛАЛИК ДАВРИДА УЧРАЙДИГАН БОШ МИЯ ЖАРОҲАТЛАРИ ВА УНИНГ АСОРАТЛАРИ. Academic research in educational sciences, 2(10), 1124-1128.
7. Пулатхўжаева Малика Рустамовна. INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «GLOBAL SCIENCE AND INNOVATIONS 2022: CENTRAL ASIA» ASTANA, KAZAKHSTAN, SEPTEMBER 2022, 63-65